

*Анатолій ЯРОВОЙ,**канд., юрид. наук, м. Маріуполь***СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ,
ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ**

Складовою частиною попередження правопорушень підлітків повинна бути система законодавчих заходів. На даний час їх існує чимало, і вони регламентують діяльність конкретних державних органів і громадських організацій, покликаних вирішувати проблеми попередження злочинності неповнолітніх [1, 2]. Кожен із державних органів і громадських організацій виконує свої функції власними їм методами й засобами впливу на неповнолітніх правопорушників.

На наш погляд, правове регулювання попередження правопорушень підлітків могло би бути вирішено шляхом розробки і прийняття закону про профілактику злочинів неповнолітніх, у якому визначалися б завдання і характер діяльності по попередженню злочинів неповнолітніх як частина загальної системи соціального регулювання громадського життя в нашій країні. Національне законодавство повинно будуватися з урахуванням вимог міжнародно-правових актів у галузі кримінально-виконавчої політики [3, 4]. Щодо неповнолітніх слід зазначити такі з них:

- Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (резолюція ООН від 31.07.1957 р.);
- Основні принципи поводження з ув'язненими (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/3 від 14 грудня 1990 р.);
- Звід принципів захисту всіх осіб, що піддається затримці чи ув'язненню в якій би то не було формі (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 43/173 від 9 грудня 1988 р.);
- Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 40/33 від 29 листопада 1985 р.);
- Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, прийняті в Ер-Різді) (резолюція Генеральної асамблеї ООН 45/112 від 14 грудня 1990 р.);
- Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/113 від 14 грудня 1990 р.).

У цих міжнародно-правових актах містяться рекомендації суверенним державам застосовувати особливі норми, що забезпечують звільнення неповнолітніх з установ виконання покарання і повернення їх до нормального життя. Даніми нормами ставиться вирішення двох завдань: досягнення цілей кримінального покарання і створення умов для всебічного розвитку особистості підлітка. Як відзначається в п. 14 Пекінських правил, "... правосуддя щодо неповнолітніх повинно бути складовою частиною процесу національного розвитку кожної країни в межах всебічного забезпечення соціальної справедливості для всіх неповнолітніх, одночасно сприяти, таким чином, захисту молоді і підтримці мирного порядку в суспільстві". Умови відбування покарання неповнолітніх у вигляді позбавлення волі мають відрізнитися від умов і порядку відбування цього покарання дорослими засудженими. Результативність таких умов може бути досягнута, якщо впливає зі змісту міжнародно-правових актів:

- окремим триманням неповнолітніх від дорослих (п. "с" ст. 8 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими);
- наданням неповнолітнім, які відбувають покарання у виправній установі, можливості продовжити навчання чи професійну підготовку, а також займатися оплачуваною працею (п. 3 Правил ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі);
- заохоченням вільних контактів засуджених неповнолітніх з мешканцями місцевої громади (ст. 8 Пекінських правил);
- наданням умов для щоденних оздоровчих і фізичних вправ (ст. 47 Правил ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі).

За останні роки прийнято багато законодавчих актів, заходів органів виконавчої влади з метою зниження негативного впливу різних чинників на дітей і підлітків [5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]. Багато чого робиться й на місцях (регіонах) по благоустрою невлаштованих дітей і підлітків, а також по попередженню, профілактиці правопорушень неповнолітніх. Так, з 1991 р. в Харкові працює організація сиріт "Дорослий дитячий будинок". На рік за допомогою

свиди звертається до тисячі молодих сімей. Основні їх проблеми - це житло, працевлаштування, харчування й одяг. Для таких осіб в організації розроблена програма "Центр соціальної реабілітації сімей", відповідно до якої в Центр може звернутися будь-яка молода людина-сирота, жінці ніде жити. Працівники Центру з'ясовують його становище і надають реальну допомогу: забезпечують тимчасовим житлом до трьох місяців, сприяють працевлаштуванню, оформленню документів, постановці на квартирній облік, а якщо немає професії - допомагають її придбати [15].

Для засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудових колоніях, характерні дві основні групи ознак: а) вони мають психологічні особливості, властиві всім особам їх віку; б) в силу негативних умов виховання і вчинення злочину - особистісні якості, що визначають ступінь їх соціально-моральної зіпсованості, криміногенності та суспільної небезпеки [16].

Кримінологічна характеристика злочинності у ВТК свідчить про вчинення неповнолітніми злочинцями в місцях відбування покарання тільки насильницьких злочинів (убивства, заподіяння тілесних ушкоджень, мужолоцтва) і втеч. Між засудженими складається відношення, засновані на пригнобленні людської гідності (засуджені у своєму "середовищі" поділяються на 11-14 "мастей" - блякі, шістки, мужики, кончатки, скрючені та ін.). І важко погодитися з думкою І.А. Сперанського, що під час відбування покарання більшість неповнолітніх характеризуються позитивно, дотримуються вимог режиму, сумлінно ставляться до праці й навчання. Взаємини, що складаються між неповнолітніми злочинцями, - це айсберг, надводна частина якого відома, а підводна лише передбачається. Цю частину не видно, бо це неписані "закони" засуджених, засновані на пригнобленні людської гідності, особистості. Реформування кримінально-виконавчої системи необхідно розпочинати саме з реорганізації виконавчого процесу у виправно-трудових колоніях.

Як соціально обтяжені дефекти психофізичного й інтелектуального розвитку і стану, які мають більш високу ступінь поширення серед неповнолітніх злочинців порівняно із звичайними дітьми підлітками, дослідниками зафіксовано:

- різні порушення психофізичного розвитку, що виникли в період внутрішньоутробного розвитку, пологів, у малечому й ранньому дитячому віці (у тому числі від черепно-мозгових травм, загально-соматичних та інфекційних захворювань);

- явразво вираженіше з дитячого віку некропні ризи й патохарактерологічні реакції (надмірна крикливість і плавність, підвищена уразливість, дуже легка раняність, примхливість, афективність, драгливість, постійне занепокоєння, крайні форми рухової активності, порушення сну, мовитощі);

- захворювання алкоголізмом;
- явище фізичного инфантилізму (млявість, швидко стомлюваність, знижена працездатність тощо) або виражене відставання у фізичному розвитку, включаючи дефекти зовнішнього вигляду;

- знижений рівень інтелектуального розвитку, що створює труднощі в спілкуванні з однолітками, викладачами, у навчанні та праці, що ускладнює придбання необхідної інформації та соціального досвіду.

В абсолютній більшості неповнолітні правопорушники - це особи, які мають згичен та озвільно сті, стійкі стереотипи атипичної поведінки. Випадково виняють злочини з них одиниці. Для інших характерно:

- постійна демонстрація зневаги до норм загальноприйнятої поведінки (лихослів'я, похва серед однолітків у нетверезому виді, приставання до громадян, посування громадського майна тощо);

- захопленість негативними паттернами змаганнями і традиціями, пристрасть до спиртного напоїв, наркотиків, участь в азартних іграх;

- бродяжництво, систематичні втечі з дому, навчально-виховних та інших установ;

- ранні статеві зв'язки, статева розбещеність;

- систематичний провз (у тому числі й у безконфліктних ситуаціях) злостивості, мстивості, брутальності, актів насильницької поведінки;

- винне створення конфліктних ситуацій, постійні сварки в сім'ї, герорезування батьків та інших членів родини;

- культивування ворожнечі до інших груп неповнолітніх, що відрізняються успіхами в навчанні, дисциплінованою поведінкою;

- згичка до пригноблення всього, що "погано лежить", що можна безкарно забрати у слабшого.

Праціниками кримінально-виконавчої системи необхідно мати великі знання, досвід, практику у виправленні неповнолітніх засуджених. Успішне вирішення цього завдання може бути здійснено лише за умови глибокого знання минулого й сьогодення кожного засудженого, його негативних і позитивних рис характеру. Це дозволить ефективніше застосовувати до нього основні заходи виправлення, передбачені ст. 7 ВТК України.

У процесі нашого дослідження було встановлено, що в переважній більшості випадків неповнолітні, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі, були звільнені достроково (31,7 %), а також за актом амністії (49,2 % обстежених). Таким чином, формально є всі підстави стверджувати, що завдання виправлення підлітків досягнуто. Однак на практиці територіальними органами внутрішніх справ за ними встановлюється в обов'язковому порядку спеціальний контроль [17], тому що розглядають звільнення з виправно-трудових колоній, незважаючи на зазначені підстави, як найбільш криміногенну частину молодіжного середовища.

Вважаємо за доцільне висловити деякі свої міркування щодо проблем виховання неповнолітніх правопорушників.

1. Злочинність неповнолітніх у більшому ступені, ніж злочинність дорослих, становить патологічне, неприпустиме явище. У той же час, установивши винність підлітка, державні органи прагнуть застосувати примусові заходи, забуваючи, що, караючи його, тим самим принижують його власну гідність, що є неоправданою кривою у вихованні.

2. Виконання підлітків не можна ставити під контроль представників влади, органів внутрішніх справ. Втручання держави у вирішення життєвих проблем неповнолітніх не завжди виправдано. Наприклад, відвідування працівником міліції, що уособлює державний примус, родини "важкого" підлітка тільки стимулює існуючі там руйнівні процеси. Однак, потрібно констатувати, що сьогодні в нашій державі органи внутрішніх справ фактично заповнюють вакуум, що існує в організації і проведенні виконаної роботи з неповнолітніми. Хоча завдання кримінальної міліції, органів внутрішніх справ - розкривати злочини, здійснювати розшук підлітків, які втекли з дому, і повернути їх до родини, а не займатися виконаною роботою.

3. Організацію і здійснення виконаної роботи з неповнолітніми злочинцями, роботою з їх батьками належить займатися педагогам, психологам, лікарям, психіатрам. До речі, не можна повністю перекладати виконану роботу з неповнолітніми на педагогічні колективи шкіл, учнівці, ліцеї, коледжів, та це й непосильно.

4. Виконаною роботою з неповнолітніми мають займатися (як це робиться у всіх цивілізованих країнах) спеціальні служби захисту й допомоги неповнолітнім, соціальні працівники (куратори), органи опіки й піклування, які повинні знаходитися на бюджеті місцевого органу влади [18, 19].

Саме вони могли б на високому професійному рівні виявляти небезпечні промени виверених особливостей у поведінці і у психіці підлітків, вчасно усувати й попереджувати злочинні прояви.

Серед органів і служб у справах неповнолітніх і спеціальних установ для неповнолітніх, передбачених Законом України від 24 січня 1995 р. і здійснюваних соціальної захист і профілактику правопорушень серед неповнолітніх, подібні функції відсутні. У ст.6 цього Закону, щоправда, згадується інститут судових експертів, але їх функції дуже обмежені - здійснювати контроль за виконанням судових рішень.

5. Виконано-трудові колонії для неповнолітніх, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації мають бути створені обов'язково в кожній області України. Відбування покарання підлітком в іншому регіоні варто цілком виключити. За рахунок постійних зв'язків йому треба зберегти зв'язок з домом і думати, як швидше звільнитися і повернутися до нормального життя на волі.

У процесі дослідження процесу реабілітації неповнолітніх осіб, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі в Маріупольській ВТК, було з'ясовано, з яких же установ виконання покарання вони були звільнені. Саме тут ми й побачили всю географію нашої України: було представлено майже всі виконано-трудові колонії і слідчі ізолятори, у яких тримаються неповнолітні (Дубинська виконана колонія Рівненської області - 3,1 %, Курязька виконана колонія Харківської області - 4,7 %, Самборська виконана колонія Львівської області - 1,5 %, Дніпропетровської слідчий ізолятор - 1,5 %, Черкаський слідчий ізолятор - 3,1 %, Бережанська

виконана колонія Тернопільської області - 11,1 %, Кременчуцька виконана колонія Полтавської області - 30,1 %, Павлоградська виконана колонія Дніпропетровської області - 18,9 %, Маріупольська виконана колонія Донецької області - 15,8 %, Ковельська виконана колонія Волинської області - 3,1 %, Перевазька виконана колонія Луганської області - 1,5 %, Сімферопольський слідчий ізолятор - 1,5 %, Припущанська виконана колонія Чернігівської області - 3,1%).

6. Застосовувачи запобіжний захід у вигляді взяття під варту й утримувачи неповнолітнього СІЗО, варто цілком ізолювати їх від дорослих злочинців [20]. Як показує практика, одні з них обов'язково піддаються насильству, інші, навпаки, успішно проходять курс злочинної науки. Не можна встановлювати ті ж строки розгляду справ щодо неповнолітніх, як і для дорослих. Варто встановити порядок, при якому без суду не може бути продовжено строк тримання неповнолітнього під вартою [21]. Треба встановити систему бар'єрів: арешт неповнолітнього до суду, після суду й у процесі суду має бути винятковою мірою. І в законодавстві треба точно визначити такі виняткові випадки.

7. Важливою теоретичною і практичною проблемою попередження рецидиву і правового нігілізму в підлітковому віці є ефективність покарання, застосованого до неповнолітніх [22].

Під час нашого наукового дослідження з'ясувалося ставлення підлітків до порядку й умов відбування покарання, до проведених у виконано-трудових колоніях карально-виконаних заходів. На запитання, які умови позбавлення волі викликають у засуджених найбільші страждання, відповіли в такий спосіб: фізична ізоляція - 52,1 %; утрата волі - 62,5 %; відрич від сім'ї - 79,2 %; примусова регламентація способу життя - 6,2 %; обмеження побачень - 8,3 %; перебування в середовищі злочинців - 4,2 %.

З урахуванням вищевикладеного пропонуємо наступне:

по-перше, варто законодавче ввести нові принципи кримінальної і кримінально-виконавчої політики щодо неповнолітніх: а) створити нові види відповідальності, альтернативні кримінальній; б) покарання у вигляді позбавлення волі для неповнолітніх правопорушників повинно бути винятковим заходом вихову;

по-друге, передбачити нові види кримінальних покарань, альтернативні позбавленню волі;

по-третє, передбачити покарання неповнолітнім у вигляді короткострокового позбавлення волі як альтернативу існуючим нині тривалим строкам позбавлення волі, визначеним у санкціях статей Особливої частини КК України.

Необхідна самостійна система правосуддя для неповнолітніх - вивальна вступця [23, 24, 25]. Як підкреслюється в ст. 5 Мінімальних стандартних принципів ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекинські принципи), система правосуддя щодо неповнолітніх має бути спрямована в першу чергу на забезпечення благополуччя підлітків і на те, щоб будь-які

заходи впливу на них завжди враховували як з особливості особистості правопорушника, так і обставин правопорушення.

В Україні пропагуються і здійснюються практичні спроби до запровадження венальної юстиції в життя. Так, у березні 2000 р. громадська організація "Донецький Меморіал" та Українська секція Міжнародного товариства прав людини організували в м. Мелітополі Запорізької області (де знаходиться військово-трудова колонія для неповнолітніх дітям) семінар, присвячений реформі венальної юстиції в країнах Східної Європи. У семінарі взяли участь заступник директора Департаменту України з питань виконання покарань, прокурор м. Запоріжжя, керівники всіх українських колоній для неповнолітніх, начальники виправних установ для неповнолітніх із Латвії, Естонії, Польщі та Молдови, а також начальник Департаменту, у віданні якого знаходяться колонії для неповнолітніх у Казахстані. Підсумком семінару було створення Асоціації, очолюваної Міжнародною радою по захисту прав підлітків, які вступили в конфлікт із законом. Одним з завдань асоціації є розробка і пропозиція відповідних законопроектів [26].

Певний інтерес становить вітчизняний досвід створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх. Ці суди, створені в Російській імперії на початку ХХ ст., стали функціонувати в Петербурзі з 1910 р. Потрібно сказати, що сама ідея спеціалізації судів для дітей сягає своїм коренем в середину ХVІІІ ст., де справи малолітніх належали до компетенції духовного суду (наприклад, "сумішні суди" (1775 р.) розглядали справи про злочини дітей від шести до дванадцяти років). Ініціатива введення спеціалізованого суду по справах неповнолітніх належала Петербурзькому Товариству патронату, яке створило особливу комісію для підготовки рекомендацій, у роботі якої брали участь відомі в той час учені І. Фойніцкій, П. Львівський та ін. Такі суди були створені після 1910 р. у Москві, Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Мінвласі. Вони називалися по-різному: "суди для малолітніх", "суди для дітей", "дітські суди", "суди для неповнолітніх" тощо.

Основним керівним принципом цих судів стала цінність кожної дитини як особистості і як члена суспільства. Їх засновники виходили з того, що можливості дитини в результаті належного виховання можуть бути звернені на користь суспільства і держава повинна подбати про розвиток її позитивних задатків, нахилів. Сама по собі дитина не винна в тому, що вона погана. Її ж злочинця формують соціальні умови, у яких вона розвивається, а також досвід, які її оточують. М. Теодорович у свій час відзначав: "Державою вчиняє більший злочин, аніж усі злочини малолітніх, узяті разом, коли вона підводить дитину, яка вчинила злочин, під рубрику злочинця і ставить його в умови, щоб зробити його сьогоднішнім злочинцем" [27]. Суди по справах неповнолітніх цілком і безповоротно відмовилися від ідеї помсти й покарання. Суд став педагогічним завданням і мав свої особливості судочинства: підлітки й дорослі обов'язково роз'єднувалися; суд був одноособовий; обмежувався

доступ публіки; судочинство по таких справах було спрощено; оголошення справ у засобах масової інформації обмежувалося. У таких судах розглядалися справи чотирьох категорій:

- а) справи про злочини, вчинені неповнолітніми (за обвинуваченням неповнолітніх);
- б) злочини, вчинені за участь дорослих, викликали в особливе провадження;
- в) справи про злочини, у яких потерпілі є неповнолітніми;
- г) справи, пов'язані з невиконанням своїх обов'язків батьками неповнолітнього, жорстоким поводженням з ними, з безпритульністю, дитячою проституцією тощо. Таким чином, до завдання судів входила не лише боротьба зі злочинністю неповнолітніх, а й застосування заходів по попередженню чинників, що її обумовлюють, перш за все безпритульності, і захист інтересів і прав дітей.

Судовий розгляд проходив в окремій кімнаті, у закритому засіданні, де були присутні тільки батьки чи попечитель. Присутність адвоката не була обов'язковою, що залежало від конкретних обставин справи. Функція захисту викликала з призначення суду: не помістити неповнолітнього у в'язницю, а утримати від неї. Слухання розпочиналося не з пред'явлення обвинувачення, а із запит судді чи доповіді попечителя про вчинене правопорушення, оголошення поліцейського протоколу опитування потерпілого. Допит правопорушника мав характер бесіди; при цьому суддя міг ставити запитання батькам, іншим присутнім. Звертався суддя до підлітка на "ти". Судді належало насамперед вирішити питання про подальшу долю неповнолітнього. Вважалося важливим розбудити у підлітка віру в себе, почуття відповідальності, спонукати до повного розкриття істини, переконали, що сказати правду для нього є найважливішим. Свідки до першого розгляду часто і не викликалися, тому що по 88 % справ досить було й визнання неповнолітнього. Потім підлітку роз'яснювалося, що він може бути відданий у колонію, у притулок, покараній ув'язненням.

Якщо він казався, обіцяючи поводитися добре, то подальший розгляд відкладався на певний строк, приблизно на п'ять-шість місяців. За цей період нагляд за неповнолітнім здійснював попечитель, призначений судом. Попечитель відвідував підлітка за місцем роботи, навчання, мешкання, міг вимагати який до себе. Для обліку своєї роботи попечитель мав окрему книгу.

Якщо неповнолітній не допускав ніяких відступів від клятви, то через визначений судом строк справа знову призначалася до розгляду і закінчувалася віддачею під відповідальний нагляд. Якщо ж підліток порушував правила, тобто утікав з дому, не працював, не вчився, відвідував шинки чи трактири, то за повідомленням попечителя суддя міг викликати порушника або ж без виклику вирішити питання про поміщення його в притулок. Із притулку можна було вийти через місяць-півтора за умови хорошої поведінки або на прохання батьків, які зверталися за допомогою знайти роботу чи направити загірзаного на навчання. Таку допомогу

надавали, і неповнолітнього знову спробували залишити під спостереженням. Якщо підпішок знову вчиняв провину, то суд постановляв вироком про поміщення його в колонію, притулочку чи в'язницю (відділення для малолітніх).

Отже, спочатку встановлювався педагогічний догляд, потім, якщо він не мав успіху, здійснювалося особисте затримання, остаточно ж міра покарання визначалася через п'ять-шість місяців після першого розгляду. Головними заходами, які використовувалися судами, були віддача під догляд і поміщення у виховно-виправний заклад, причому перевага віддавалася першому.

Попечителі були планові, перебували на службі в суді по справах неповнолітніх. Ними могли бути тільки досвідчені педагоги. Серед них були й жінки, які провадили роботу з дівчатками. Від попечителя була потрібна постійна готовність піти назустріч підпішкові, підтримати його, бути йому помічником і захисником. Функції попечителя були досить різноманітні: збирати відомості про неповнолітнього, який учинив правопорушення, про спосіб його життя й середовище, у якому він перебуває; здійснювати попереднє розслідування; бути присутнім при розгляді справи і повідомляти всі наявні відомості; виконувати доручення судді по справах неповнолітніх; здійснювати допомогу в пошуках роботи; представляти в суд періодичні звіти про поведінку і спосіб життя підопічних та ін. Ці обов'язки могли бути покладені суддею і на представників громадськості, тим більше, що платних попечителів не вистачало. У Петербурзькому суді, наприклад, їх було п'ять, з них одна жінка. Судді того часу сміялися до того, що держава має збільшити числo попечителів. Виконання цієї роботи на добровільних засадах не давало бажаних результатів: громадські попечителі займалися підпішками тільки у вільний час [27, 28]. До цієї системи повинні входити й органи, що займаються підготовкою матеріалу для суду (служби по справах неповнолітніх, кримінальна міліція), та органи, які розглядають не тільки суттєві небезпечні діяння, вчинені підпішками, а й будь-які конфлікти, пов'язані з поведінкою неповнолітнього (наприклад, неполадки в родині тощо). Треба застосувати програми відбудовного правосуддя як альтернативи традиційному покаранню у вигляді позбавлення волі і відмовлення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін, а також створення центрів соціальної адаптації, реабілітаційних центрів. Особлива увага має бути звернена на підвищення ефективності застосування до неповнолітнього покарання у вигляді позбавлення волі.

Передіумисли

У кримінологічній літературі попередження злочинності характеризується двома різницями: загальносоціальним і спеціально-кримінологічним.

Під загальносоціальним попередженням злочинності розуміється комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних засобів, спрямованих на подальший розвиток і удосконалювання суспільних відносин

[1] Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекцій. - Х: Укр. юрид. академія, 1994. - С. 6-8.

Ефективна реалізація засобів, передбачених цими програмами, і досягнення поставленої цілі є гарантією істотного зниження рівня злочинності, окремих видів (груп) злочинів, у тому числі й злочинності неповнолітніх. Виконання засобів загальносоціального попередження створює необхідні передумови і для ефективного застосування спеціально-кримінологічного попередження злочинів, під яким розуміється сукупність самостійних, але внутрішньо зв'язаних і доповнюваних один одного напрямків боротьби зі злочинністю, смислом яких є діяльність державних органів, соціальних груп, широкі громадськості і громадян по розробці і реалізації засобів, пов'язаних з попередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що утворюють злочинну детермінацію, а також по недопущенню розвитку злочинної поведінки

[2] Голіна В.В. Спеціально-кримінологічне своєпредупреждение преступлений (теория и практика). Дис... д-ра юрид. наук. - Х: 1994. - С. 29, 30.

На відміну від загальносоціального головним завданням спеціально-кримінологічного попередження є безпосередній вплив на криміногенні чинники з метою їх нейтралізації чи обмеження

Засоби спеціально-кримінологічного попередження повинні органічно доповнюватися засобами загальносоціального попередження, до здійснення яких залучаються не тільки правоохоронні органи, але й інші державні органи, громадські та благодійні організації, окремі громадяни.

[3] Сизий А.Ф. Міжнародно-правові стандарти обрання с зазначеними и проблемы их реализации: Учеб.-метод. пособие. - Рязань: РИПЭ МВД РФ, 1996;

[4] Шостко О.Ю. Захист прав неповнолітніх правопорушників у міжнародно-правових документах //Права людини і права держава (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини): Тези доп. та наук. повідомлень наук. конф. проф.-виклад. складу 10-11 грудня 1998 р. - Х: НЮАУ, 1998. - С. 159, 160;

[5] Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: Наказ Генерального прокурора України від 23 жовтня 1998 р. № 7. - К., 1998.

Заходи для профілактики правопорушень серед дітей і підлітків передбачені у

[6] Декларації про загальні початки державної молодіжної політики в Україні //Відом. Верхов. Ради України. -1993. - № 16. - Ст. 166;

[7] Законі України від 5 лютого 1993 р. "Про стирання соціальному становленню і розвитку молоді в Україні" //Відом. Верхов. Ради України. -1993. - № 16. - Ст. 167;

[8] Указі Президента України від 17 жовтня 1997 р. № 1153/97 "Заходи для поліпшення положення дітей-сиріт і дітей, що залишилися без опіки батьків";

[9] Указі Президента України від 18 березня 1998 р. № 200/98 "Про затвердження Комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві";

[10] спільному Рішеннюколегії Міністерства України по справах сім'ї і молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти України від 25 квітня 1997 р. "Про стан і заходи щодо поліпшення роботи з профілактики правопорушень серед неповнолітніх і молоді" //Юрид. вісн. України. - 1997. - № 26. - 26 черв. - 2 лип. 25 січня 1995 р. прийнято

[11] Закон України "Про органи і служби по справах неповнолітніх і спеціальних установах для неповнолітніх" //Відом. Верхов. Ради України. - 1995. - № 6. - Ст. 35, у якому визначено суб'єкти профілактики правопорушень серед неповнолітніх, їх основні права й обов'язки.

Міністерством охорони здоров'я України прийнято Наказ

[12] від 7 серпня 1997 р. № 250 "Про затвердження тимчасових нормативів (норм) забезпечення неповнолітніх у центрах медико-соціальної реабілітації харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, комунально-побутовими послугами" //Офіц. вісн. України - 1997. - № 42. - Ст. 132;

Міністерством освіти України - Наказ

[13] від 28 серпня 1997 р. № 325 "Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний Центр" //Бюл. законодавства і юрид. практики України. - 1990. - № 9. - С. 207-213;

Міністерством охорони здоров'я України і Міністерства освіти України - Наказ

[14] від 5 травня 1997 р. № 137/131 "Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які перебувають особливих умов виховання" //Бюл. законодавства і юрид. практики України. - 1999. - № 9. - С. 235.

[15] Всем, хто не равнодушен к чужой беде //Время. - 1999. - 4 март.

[16] Стручков Н.А., Фефелов В.А. Советское исправительное-трудовое право. - Рязань: РВШ МВД СССР,

1987. - С. 411.

[17] Про міліцію: Закон УРСР від 20 грудня 1990 р. № 565-ХІІ //Відом. Верхов. Ради України. - 1991. - № 4. - Ст. 20.

[18] Трубиньков В. Проблеми соціальної адаптації злітливих від повзання в зарубіжжюкраїнах // Вісн. Акад. прав. наук України. - № 2 (9). - X: Право, 1997. - С. 161-170;

[19] Кримінально-виконавче право України: Науч. посібник: Заг. частина /В.М. Трубиньков, В.М. Харченко, Л.П. Омка: Науч. посібник. - X: Нац. юрид. акад. України, 1999. - С. 104-116.

[20] Фокіна Н. "За решеткой" детские глаза (дети в СИЗО) //Труд. України. - 2000. - 20 янв. (1.). - С. 6.

[21] Курило М.П., Фінсько В.Д. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах для попереднього ув'язнення Науч. посібник. - Суми: Слобожанщина, 1998.

[22] Иногамов Ш.Х. Профилактика преступности несовершеннолетних специальными учреждениями //Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с нарушениями общественного порядка. - Ташкент, 1985. - С. 102-116.

[23] Бабушкин А. Ювенальные суды. Детей нельзя судить так же строго, как взрослых //Известия-Украина. - 2000. - 9 авг. (№ 147). - С. 9;

[24] Бойцова В., Головань А., Шамсутдинов Н. Ювенальная юстиция - защита для сирот //Рос. юстиция. - 1998. - № 8. - С. 42;

[25] Мельникова З. Будет ли в России ювенальная юстиция? //Рос. юстиция. - 1998. - № 11. - С. 38-40.

[26] Украина: Расширение доступа в тюрьмы для организаций гражданского общества: Проект: Тюремная реформа в Восточной Европе и Центральной Азии //Бюл. № 9. - М.: 2000. - С. 7.

[27] Теодорович М.Ф. Дети преступники и суды для них. - Варшава, 1914. - С. 13.

[28] Белова Л. Особые суды по делам несовершеннолетних в России //Соц. законность- 1990. - № 11. - С. 71-73.